

Есімов Е.Қ.,* Қарабалаева А.Д., Ермаханов Н.Қ.

т.ғ.к., аға оқытушы, М.О. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан
а.ш.ғ.к., аға оқытушы, М.О. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан
аға оқытушы М.О. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

ОҢТҮСТІК АЙМАҚТА МАҚТА ШАРУАШЫЛЫҒЫН ОРНАЛАСТЫРУ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК – ЭКОНОМИКАЛЫҚ НӘТИЖЕЛЕРІ

Автор корреспондент: esimov58@mail.ru

Түйін: Мақта өндірісі - Орталық Азиядағы ең гүлденген ауылшаруашылық салаларының бірі. Қазақстан Республикасына келетін болсақ, тарихи айғақтар оңтүстік аймақта мақта мәдениеті екі мың жылдан астам уақыттан бері дами бастағандығын айтады. Самарқан аймағында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстарының нәтижесінде табылған мақта тұқымдары біздің дәуіріміздің 720 жыл бұрын мақта өсірумен айналысқанын көрсетеді. Бастапқы кезеңде мақта өнімдерін негізінен шаруалар өз қажеттіліктерін қанағаттандыру және жергілікті нарықтың қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында өндірді. Әлсіз өркендеу немесе халықаралық сауда қатынастарының өте төмен дамуы мақта өнімдеріне қойылатын талаптарды шектейді.

Республиканың оңтүстік бөлігінде мақта өндірісінің дамуының екі себебі бар: біріншісі объективті, екіншісі субъективті.

Табиғи климат пен қолайлы топырақ климатына байланысты республиканың оңтүстігінде мақта өндірісінің өсуінің объективті себебі.

Орта Азия республикаларында, оның ішінде Қазақстанда мақта саласының негізгі себептерінің қатарына мыналар жатады: біріншіден, өте жоғары қарқынмен өсу, екіншіден, әлемдік мақта нарығындағы өзгерістер.

Кілттік сөздер: мақта, өндіріс, салалар, ауыл шаруашылығы, ауыл шаруашылығы, Орталық, Азия, Республика, Қазақстан, өсу, ауыл шаруашылығы, саясат, тәуелсіздік, өнімдер, экономикалық, мемлекет.

Мақта өндірісі Орталық Азия мемлекеттерінде ауыл шаруашылығының ең өркендеген саласына жатады. Қазақстан Республикасын алатын болсақ, оңтүстік өңірінде мақта дақылы бұдан екі мың жылдан артығырақ уақыт шамасында өсіріле бастағанын тарихи деректер растайды. Самарқан маңайында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары нәтижесінде табылған қоза тұқымдары біздің эрамыздың 720 жыл бұрын мақташылықпен шұғылданғандығын анықтайды. Бастапқы кезеңде мақта өнімдері негізінен дихан шаруалар өз қажеттіліктеріне және жергілікті базар талаптарын қанағаттандыру мақсаттарында өндірілген. халықаралық сауда қатынастарының нашар өркен дегендігі немесе өте төмен дәрежеде дамығандығы мақта өніміне деген талапты шектеді.

Республикамыздың оңтүстік өңірінде мақта шаруашылығының дамуының негізінен екі себебі бар: біріншісі объективтік, екіншісі субъективтік себеп.

Мақта шаруашылығының республикамыздың оңтүстік өңірінде өркендеуінің объективтік себебі, табиғи климат және жер үстінің қолайлылығына байланысты. Аумақтық оңтүстік батыс, оңтүстік бөлігі Тұран ойпатының жазықтарында орналасқан. Атап айтқанда, аймақтың климаты, ауа – райының өзіне тән белгілері: құрғақ ауа, ыстық пен күн сәулесінің жетістіктілігі, ұзаққа созылатын күз, суғару үшін қажетті су көздерінің жеткілікті және орналасуымен ерекшеленеді. Түркістан облысының, әсіресе оның оңтүстік өңірінің климат жағдайы мамыр және қазан айлары аралығында (өсімдік шаруашылығы өнім түрлерінің, соның ішінде мақта өсімділігінің өсу кезеңі) күн көзінің өткірлігі мен ыстық күндердің жалғасуы жөнінде көршілес Өзбекстанмен тең, ал Орта жер теңізі айналасындағы мемлекеттердің бірқатарына қарағанда бұдан да жоғары көрсеткіштерге ие.

Еліміздің оңтүстік аумағында мақта шаруашылығы дамуының субъективтік себептері де бар.

Мұндай құбылыстың басты себебі – Түркістан өлкесінің Ресей империясының құрамына кірумен байланысты. Ресей мемлекетінің Түркістан өлкесін басып және оны

өзінің құрамына күшпен кіргізуі экономикалық мақсаттары, яғни мақта талшығын өндіретін аймаққа ие болу қажеттілігімен айқындалады. Мәселен, XIX ғасырдың аяқ шетінде – ақ облыстың оңтүстігінде (Мақтарал, Жетісай, Қызылқұл аудандарының аумағында) негізінен ішкі қажеттілікті қанағаттандыру мақсатында мақта егістігінің жалпы көлемі 10 мың гектарға, ал одан алынған өнім 15 – 20 мың тоннаға жетті (Сол кезде Өзбекстанда мақта 40 мың гектар жерге егіліп, 30 – 40 мың тонна өнім өндірілген).

Орта Азия республикаларында, соның ішінде Қазақстанда мақта шаруашылығының дамуындағы басты себептердің қатарына мына төмендегілерді жатқыздыруға болады: біріншіден, өте жоғары қарқынмен өсуі, екіншіден, әлем мақта конъюнктурасындағы өзгерістер. АҚШ – ның мақта ұсынысы елдегі азамат соғысының кесірінен бірде төмендеп, бірде күрт көтеріліп кетті. Мәселен, Ливерпуль биржасының сатып алған мақта тапшылығының жалпы көлемінің негізгі бөлігін, яғни 80% -тен көбін Америкадан әкелінген өнім құраған. Америка мақта талшығы экспортының тым төмендеуі, өнімнің бір фунтының (бір фунт 0,454 кг-ға тең) бағасының 1860-1864 жылдары 8 центке дейін, немесе төрт есеге жуық қымбаттауына алып келді. Осы кезде 1 тонна мақта талшығының бағасы 751,9 доллардан 1414,7 долларға дейін, немесе 1,9 есеге көтерілді.

Болды. XIX ғасырдың соңы XX ғасырдың басында Ресей үкіметі үшін қолайлы құбылыс қалыптасты: ол Каспий теңізінің жағалауын игеруден басқа Орынбор – Ташкент (1905 ж.) және Ферғана (1912 ж.) темір жолдарының іске қосылуы. Ресей өнеркәсіп орталықтарының Түркістанмен тікелей мақта шаруашылығына байланысты болуы, мақта өнімдерін әрі арзан бағамен, әрі көп көлемде тасып әкетулеріне бірден – бір қолайлы мүмкіндіктер туғызды.

Ал бұл, өз кезегінде мақта шаруашылығы мен мақта өнеркәсібінің дамуына түрткі болды. Мәселен, 1890 ж. Өзбекстанда мақта егістігі 100 мың гектар болған болса, 1913 ж. бұл көрсеткіш 424,6 мың гектарға жеткізілді, яғни 4 еседен астам арттырылды.

Тұрақты шикі зат базасын қалыптастыру және шет мемлекеттерден тәуелділікті болдырмау мақсатында ВКП(б) және Кеңес Үкіметі «мақта тәуелсіздігіне қол жеткізу» мәселесін күн тәртібіне ең бірінші кезекте шешуді қажет ететін әлеуметтік – экономикалық проблема ретінде қойды. Бұл іс – шара негізінен екі кезеңде жүзеге асыру көзделді. 1917 – 1928 жылдар аралығындағы I-ші кезеңде қойылған мақсат мақта өндірісін 1913 жылдың деңгейіне жеткізу болды. II-ші кезеңнің алдында бұдан да күрделі міндет қойылды: мақта шаруашылығын шаруаларды жаппай коллективтендіру негізінде қайта құру, сөйтіп, кеңес мемлекетінің мақтадан толықтай тәуелсіздікке қол жеткізу.

Нәтижесінде, 1928 – 1932 жж., немесе небәрі 3 – 4 жылдың ішінде мақта егіндік алқаптарын 2 еседен көбірек артырып, 971 мың гектардан 2170 мың гектарға көбейтілді. Мақта егістігінде Өзбекстанның үлесі 45,8%-ға дейін артты. Бұдан басқа, Ресей Федерациясында – 509,2 мың гектар жерге (Қазақстан осының ішінде), Украинада 181 мың гектар, Түркменстанда 178,7 мың гектар, Тәжікстанда 110 мың гектар, Әзербайжанда 203,8 мың гектар алқаптық жерге егілді. Тіпті климат жағдайы, ауа райы мақта өсіруге қолайсыз Арменияда, Грузияда, Солтүстік Кавказда және басқада экономикалық жағынан тиімсіз аумақтарында да мақта шаруашылығымен айналыса бастады.

Осылайша «мақта тәуелсіздігін» қамтамасыз етуге бағытталған бағдарламалар мен жобалар нақты іске асырылды. 1932 ж. одақ бойынша 1,2 млн. Тонна мақта шикі затты дайындалды. Мәселен, 1928 ж. отандық тауар өндірушілер есебінен 67% көлемінде орындалса, ал 1932 ж. ол 94,8% - ға жетті. 1913 – 1928 жж. Мемлекетке өткізілген мақталалшығының жалпы мөлшері 51,9% - ға көбейді, мақта егістігі 2,3 есеге артты. Алайда, осы жылдары мақтаның түсімділік деңгейі 54,4% - ға төмендеді, ал 1 алқаптық егістіктің 1 гектарынан алынған өнім мөлшері 12,2 ц-ден 7,9 ц-ге дейін төмендеді.

Қорытып айтқанда, өткен ғасырдың 30 – шы жылдарындағы аграрлық саясат бір жақтылықпен, тұрапайы түрімен сипатталды. Мәселен, қолда бар ауыл шаруашылығына қолайлы жердің түгелімен тек егіншілік кәсіпке айландыру аграрлық өндірісінің болашағына кері әсерін тигізді.

Біріншіден, табиғаттың тепе – теңдігі шайқалып, экологиялық ахуал бұзылды, екіншіден, жергілікті жерде жұмыссыздық өріс алды, үшіншіден, көпшілік шаруалар тарихы дәстүрлі кәсіпшіліктері – дақылдар өсіру, төрт түлік мал шаруашылығымен айналасу мүмкіндіктерінен айырылды.

Аграрлық саясаттың тек орталық белгілеген мақсаттарға сәйкес жүргізілуінің нәтижесінде көптеген экономикалық және экологиялық проблемалар туындады. Тіпті шешуін жалпы әлем деңгейінде күтіп тұрған Арал теңізінің тағдыры да осыған байланысты. Көптеген мамандар мен ғалымдар осы проблеманы суғару объектілерінің бүгінгі күн талаптарына қайшы келетін ағын судың мұның мақсатсыз ысырап болуымен байланыстырады. Түркістан өлкесінде мақта шаруашылығын жүргізуге қолайлы жерлерді игеруде су ресурстары мүмкіндіктеріне жеткілікті дәрежеде есепке алынбағандығы. Мақта шаруашылығын Орталық Азияда орналасқан мемлекеттерде аграрлық өндірістің негізгі бағыты ретінде қалыптастыруда, ескерілмеген жәйт – бұл мақтаның өсімдік шаруашылығының басқа саларға қарағанда суғармалы суды көп талап ететін өндіріс екендігі. Мәселен, халықаралық сарапшылардың есептері бойынша Орта Азия елдердегі тұтынылатын барлық су ресурстарының 95% - ға дейінгісі ауыл шаруашылығының мелиорациялық жұмыстарына жұмсалады екен. Орталық Азия мемлекеттерінде суғарылатын жерлердің жалпы аумағы 7,2 млн. гектарды құрайды, оның ішінде Түркістан о.блысының аумағында 511,7 мың гектар.

Қазақстан Республикасының әлемнің дамыған елдерімен терең қоғамдастықта тең құқықты мемлекет қалпындакөрінуі осы кезеңге дейін қалыптасқан аумақаралық проблемалармен қатар, еліміздің азық – түліктен тәуелсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған жан – жақты ойдастырылған аграрлық саясатты жүргізуді, негізгі базалық сала – ауыл шаруашылығының өндірістік әлеуметін, оның өзіндік ресурстарын мейлімше толық және ұтымды пайдалануды қажет етеді.

Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы өнімдерінен тәуелсіз болуыюл дегеніміз мемлекетіміздің экономикалық тәуелсіздігі деген сөз. Демек, стратегиялық бұл бағыт макро деңгейдегі мына төмендегі мәселелердің рет – ретімен шешілуін талап етеді:

- ел тұрғындардың азық – түліктік өнімдерді тұтыну талабын толығымен қанағаттандыруды ішкі мүмкіндіктер есебінен қамтамасыз ету;
- еліміздің аумғында өндіру экономикалық жағынан тиімсіз өнімдердітауар айырбастау, немесе валюта резервтері есебінен шеттен тасып әкелудің оңтайлы жолдарын қарастыру;
- аграрлық саланың ең құнды факторы жер ресурстарын ең әуелі ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру мақсатында пайдалану;
- жалпы әлемдік және мемлекеттік мәні бар, сонымен қатар ауыл шаруашылығы өндірісін диверсификацилау барысында туындайтын экологиялық мәселелердің алдын алу;
- халықтың өздері қалаған және мол табысты еңбек түрлерімен қамтамасыз етуде, әсіресе ауылдық жерлерде құрылымдық өзгерістердің әсерінен туындаған жұмыссыздықты болдырмауға мемлекеттің ролін көтеру;
- ауыл шаруашылығына нарық субъектілерінің экономикалық тәуелсіздігін іс жүзінде қамтамасыз етуде мемлекеттік қолдауды күшейту, оның бағыттарын кеңейту;
- ауылдық елді мекендерде жұмыссыздықтың табиғи дәрежесін (халықтың экономикалық белседілігін 4-5%-ын) қамтамасыз ететін бәсекелі еңбек нарығын қалыптастыру, ауыл шаруашылығының барлық салаларында еңбек өнімділігін арттыру есебінен ел тұрғындардың жұмысқа ауыл шаруашылығынан басқа дасалаларна ауысып отыруларын қамтамасыз ету;
- әлеуметтік инфрақұрылымды (ішкі шаруашылық жолдарды, ауыз су, бала-бақшалар, білім және денсаулық сақтау орындары, мәденит пен спорт кешендері және т.б.) ауыл аумақтарының даму деңгейлеріне сәйкес дамыту.

Міне бұл айтылғандар аграрлық салаға макродеңгейде атқарылатын мемлекеттік

саясаттың басты бағдары, негізгі талаптары мен міндеттері деп қарағанымен мына бір жағдайды да ескеруіміз қажет. Мәселен, әлемнің экономикалық жағынан жоғары дәрежеде дамыған мемлекеттері дамудың жаңа сатысына көтерілу мақсатында экономиканы өзара байланыстыру іс-шараларын кеңінен қолдануда. Экономиканың әртүрлі салаларын осылайша байланыстыру барлық экономикалық тетіктердің тиімді пайдалануға бірден-бір оңтайлы жағдай туғызады, нәтижесінде өнім бірлігіне келетін шығын мөлшерін азайтуға, еңбек пен қаражатты үнемдеп жұмсау мүмкіндігіне қол жеткізіледі.

Қазіргі кезде ауыл шаруашылығының салалық құрылымын жетілдіруге мемлекетіміздің экономикалық тәуелсіздігін іс жүзінде қамтамасыз ету концепциясының мына төмендегі екі бағытынан туындайды:

Бірінші бағыт, ол халықтың азық-түліктік талабын толығымен ішкі мүмкіндіктер есебінен қанағаттандыру;

Екінші бағыт, ол ауыл шаруашылығы өнімдерінің жергілікті жағдайда өндіру тиімсіз бөлігін сырт мемлекеттерден әкелуді қамтамасыз ету.

Экономикалық тәуелсіздікті қамтамасыз етудің бірінші бағыты, яғни азық-түлікке қажеттілігін өзімізде өндірілетін өнімдер есебінен қамтамасыз ету ауыл шаруашылығының салалық құрамын ынталандыруды, өндірістің сапасын жоғары, құны арзан, экологиялық таза өнімдерді өндіруге бағыттауды талап етеді. Бұл бағыт, елдің ұрғындардың азық-түліктері қажеттілігін тұтынудың ғылыми жағынан дәлелденген нормаларымен салыстыру арқылы айқындалынған. Оны мына 1 кестеде айқындалады.

Кесте – 1

Халықтың азық-түліктің негізгі түрлері бойынша мұқтаждығын қалыптастыру дәрежесі (бір жылға есептегенде)

Тауар атаулары	Бір жылға есептелгенде адамның тұтыну мөлшері	Тұтыну көлемі, мың, т		Өзін-өзі қамтамасыз ету деңгейі		Нақты өнім, мың, т	% пайызбен
		ғылыми негіздегі нормалар бойынша	ең төменгі тұтыну бюджеті бойынша	ғылыми негіздегі нормалар бойынша	ең төменгі тұтыну бюджеті бойынша		
Нан және тәтті өнімдері	155,0	1744,0	2327,0	254,0	190,0	2126,6	121,9
Картоп	95,0	935,9	1492,2	158,0	102,0	735,6	78,6
Көкөністер және бақшалық	80,0	897,8	1207,0	210,0	145,0	1065,8	118,7
Балық	5,0	65,8	75,1	82,0	72,0	34,1	51,8
Ет өнімдері	44,0	624,5	660,6	115,0	108,0	68,8	11,0
Сүт өнімдері	228,0	2695,3	3422,9	0147,0	115,0	78,6	29,1
Жұмыртқа	140,0	1552,3	2701,8	138,0	102,0	2311,8	148,9
Қант	17,0	234,2	255,2	102,1	94,6	542,5	43,3
Өсімдік майы	9,0	127,1	135,1	59,4	47,8	158,0	44,3

Көріп отырғанымыздай, қазіргі кезде тұрғындардың азық-түліктегі мұқтажы бірқатар тамақтық өнімдер бойынша ғылыми дәлелденген медициналық нормалар деңгейінде

толықтай қанағаттандырылды. Олардың қатарында ұн және ұннан жасалған өнімдер, сүт, картоп және т.б. тамақтық өнімдер. Алайда, халықтың азық-түліктегі талаптарынғылыми деңгейде орындалуы қанағаттандырмайды.

Біріншіден, адам өмірі үшін аса құнды мал өнімдеріне қажеттілік болса, екіншіден, қант, өсімдік майы және т.б.

Қазақстанның ауыл шаруашылығы алқаптарының жалпы алаңы 177,8 млн. гектарды, оның ішінде жайылымдар – 146,9 млн. гектарды, егістіктер мен тыңайған жерлер – 26,7 млн. гектарды, шабындықтар 4,2 млн. гектарды құрайды.

2012 – 2014 жылдары жүргізілген түгендеу қорытындылары бойынша 7,4 млн. гектар пайдаланылмайтын жерлер, оның ішінде 0,9 млн. гектар егістіктер, 1,2 млн. гектар тыңайған жерлер, 0,08 млн. гектар шабындықтар, 5,2 млн. гектар жайылымдар, 0,01 млн. гектар көп жылдық екпелер анықталды.

Пайдаланылмайтын 7,4 млн. гектар жерлердің 3,36 млн. гектарын бұрынғы жер пайдаланушылар игере бастады, 3,0 млн. гектары бойынша жалдау шарттары бұзылды, оның ішінде 1,7 млн. гектары ауыл шаруашылығы айналымына тартылды.

Республиканың барлық өңірлерінде жер сапасы нашарлауының, қарашірік, қоректік заттар құрамы, өсімдіктердің түрлік құрамы және олардың өнімділігі төмендеуінің тұрақты үрдісі байқалып отыр, бұл ауыл шаруашылығы өндірісінің әлеуетін төмендетеді. Егістік алқаптардың құнарлылығын арттыру мен жайылымдарды суландыру жөніндегі іс-шаралар толық көлемде жүргізілмейді.

2017 жылдың қорытындылары бойынша тәлімі жерлер құрылымындағы қарашірігі аз топырақ (4 %-дан аз) 20,4 млн. гектарды немесе зерттеп-қаралған егістіктің 75,6 %-ын, құрамында қарашірігі орташа (4 – 6 %) топырақ 6,3 млн. гектарды немесе 23,4 %-ды, құрамында қарашірігі жоғары (6 %-дан көп) топырақ 0,27 млн. гектарды немесе 1,0 %-ды құраған. Суармалы егіншілік шаруашылығы жағдайында аз қамтамасыз етілгендері 1,29 млн. гектар немесе зерттеп-қаралған егістіктер алаңының 98,1 %-ы, орташа қамтамасыз етілгендері 0,026 млн. гектар немесе 1,9 %-ы болып табылады. Суармалы егістік құрылымындағы қарашірігі жоғары топырақ 0,11 мың гектарды немесе зерттеп-қаралған егістік алаңының 0,01 %-ын алып жатыр.

Мысалы, ұдайы ауыспалы егісте болатын егістікте топырақ көміртегісінің запасы 0-30 см топырақ шамасында 1990 жылға қарағанда 2015 жылға орта есеппен 17 %-ға азайған, осыған байланысты технологияларды жаңғыртусыз және тиісінше басқарусыз ауыл шаруашылығы өндірісінің ауқымын ұлғайтумен көмірқышқыл газы ағынының және егістіктер мен жайылымдық жерлердің топырағынан азот тотығының күшеюі бірге жүретін болады.

Ауыл шаруашылығы алқаптарының сапалық жай-күйін сипаттайтын топырақтық және геоботаникалық зерттеп-қараулардың сапалы материалдарымен небәрі 27,8 млн. гектар қамтамасыз етілген, бұл жалпы қажеттіліктің 14,8 %-ын құрайды (2017 жылы – 32,3 млн. гектар, 17,4 %).

Сонымен қатар ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің сапалық жай-күйі туралы ақпарат оларды ұтымды және тиімді пайдаланудың негізі болып табылады.

Бұдан басқа ауыл шаруашылығы алқаптарының сапасы тікелей олардың кадастрлық (бағалау) құнына әсер етеді, ол түзету коэффициенттерін қолдана отырып, жерге төлемақының базалық мөлшерлемелері негізінде айқындалады. Топырақтық және геоботаникалық зерттеп-қараулардың сапалы материалдарының болмауынан коэффициенттер 1990 жылға дейін дайындалған материалдар бойынша қолданылып келеді.

Ауыл шаруашылығы алқаптарының сапасы туралы дұрыс ақпарат алу үшін кемінде 66 млн. гектар алаңда кең ауқымды топырақтық және геоботаникалық зерттеп-қарау мен топырағын бонитирлеуді жүргізу қажет.

Ауыл шаруашылығында жұмыс істейтін 1 адамға шаққанда еңбек өнімділігін 2015 жылғы 1,2 млн теңгеден 2021 жылға қарай 3,7 млн теңгеге дейін, сондай-ақ өңделген өнім

экспортын 2015 жылғы 945,1 млн. АҚШ долларынан 2021 жылға қарай 2 400 млн. АҚШ долларына дейін ұлғайту жолымен АӨК саласындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыру.

Әдебиеттер тізімі:

1. Программа действий правительства по углублению реформ и выходу из экономического кризиса. «Каз. правда», 29 июля 1994г.
2. Назарбаев Н.А. «Защищая интересы земледельца» // Казахстанская правда, 23.10.2002г. 1-2с.
3. Қазақстан Республикасының 2018 жылғы әлеуметтік экономикалық жағдайы (экономикалық шолу) Қазақстан Республикасы статистика агенттасы. Астана, 2019ж., 27-37б.
4. Нургазиев М.Б. Қазақстан мақта кластерін дамыту жолдары. Журнал «Проблема агрорынка», №1, 2006ж, 17-21б.
5. Иноятов И.М., Киреева А.Д. Мировой рынок хлопка и торгово-экономические связи хлопкового комплекса СССР. Ташкент: Мехнат, 1989г. 88с.
6. Кубаев К.Е., Ихданов Ж.О., Кәрібай А.Ш. Аграрлық сектор экономикасын мемлекеттік реттеу мәселелері. Оқу құралы. Алматы, Экономика, 1997, 88б.
7. Калиев Г.А., Сатыбалдин А.А., Турсунов С.Т. Казахстан: Рынок в АПК. Алматы: Қайнар, 1994, 320с.
8. Формирование агрорынка Казахстана. Под. ред. к.э.н. А.Б.Молдашева, КазНИИЭО АПК, Алматы, 1995, 134с.
9. Нургазиев М.Б. Экономиканы реформалауда мемлекеттік реттеу. Труды Республиканской научно-практической конференции «Проблемы социально-экономического развития на пороге XXI века». Май. 2000г.
10. Нургазиев М.Б. Қазақстан мақта шаруашылығында нарық механизмін жетілдіру жолдары. Журнал «Проблемы агрорынка», № 4, 2004ж.

Аннотация: Хлопковое производство относится к наиболее процветающей отрасли сельского хозяйства в странах Центральной Азии. Что касается Республики Казахстан, то свидетельствуют исторические данные о том, что в южном регионе культура хлопчатника начала выращиваться более чем на две тысячи лет. В результате археологических раскопок, проведенных в районе Самаркана, найденные семена хлопчатника выявляют, что наша эра занимается хлопководством 720 лет назад. На начальном этапе хлопковая продукция в основном производилась крестьянами в целях удовлетворения собственных нужд и удовлетворения требований местного рынка. Слабое процветание или очень низкое развитие международных торговых отношений ограничивают требования к хлопковой продукции.

В южной части республики существует две причины развития хлопководства: первая-объективная, вторая-субъективная.

Объективная причина роста хлопководства в южной части республики, обусловленная природным климатом и благоприятным почвенным климатом.

К числу главных причин развития хлопкового хозяйства в республиках Средней Азии, в том числе в Казахстане, можно отнести следующее: во-первых, рост очень высокими темпами, во-вторых, изменения в мировой хлопковой конъюнктуре.

Ключевые слова: хлопковое, производство, отрасли, сельского, хозяйства, Центральной, Азии, Республики, Казахстан, рост, аграрная, политика, независимость, продукции, экономическая, государства.

Abstract: Cotton production is one of the most prosperous agricultural sectors in Central Asia. As for the Republic of Kazakhstan, historical data indicate that in the southern region, cotton culture began to be grown for more than two thousand years. As a result of archaeological excavations conducted in the area of Samarkan, the found cotton seeds reveal that our era was engaged in cotton growing 720 years ago. At the initial stage, cotton products were mainly produced by farmers in order to meet their own needs and meet the requirements of the local market. Weak prosperity or very low development of international trade relations limit the requirements for cotton products.

In the southern part of the Republic, there are two reasons for the development of cotton production: the first is objective, and the second is subjective.

The objective reason for the growth of cotton production in the southern part of the Republic, due to the natural climate and favorable soil climate.

The main reasons for the development of the cotton economy in The Central Asian republics, including Kazakhstan, include the following: first, growth at a very high rate, and second, changes in the global cotton market.

Key words:cotton, production, industry, agriculture, Central Asia, Republic, Kazakhstan, growth, agricultural, policy, independence, production, economic, state.